

UCHWAŁA PAŃSTWOWEJ KOMISJI WYBORCZEJ

z dnia 24 września 1996 r.

w sprawie wytycznych dla organów wyborczych w zakresie przygotowania i przeprowadzania wyborów do rad gmin w jednomandatowych okręgach wyborczych w toku kadencji.

Na podstawie art. 24 ust. 2 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. — Ordynacja wyborcza do rad gmin (Dz. U. z 1996 r. Nr 84, poz. 387) Państwowa Komisja Wyborcza uchwała, co następuje:

§ 1. Ustala się wytyczne dla organów wyborczych w zakresie przygotowania i przeprowadzania wyborów do rad gmin w jednomandatowych okręgach wybor-

czych w toku kadencji, stanowiące załącznik do uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Państwowej Komisji Wyborczej:

W. Łączkowski

Załącznik do uchwały Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 24 września 1996 r. (poz. 571)

WYTYCZNE PAŃSTWOWEJ KOMISJI WYBORCZEJ**w sprawie zadań i trybu pracy organów wyborczych w przygotowaniu i przeprowadzaniu wyborów do rad gmin w jednomandatowych okręgach wyborczych w toku kadencji**

Do przygotowania i przeprowadzania wyborów stosuje się ustawę z dnia 8 marca 1990 r. — Ordynacja wyborcza do rad gmin (Dz. U. z 1996 r. Nr 84,

poz. 387), zwaną dalej Ordynacją. Zastosowanie w tym zakresie mają także przepisy ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz. U.

z 1996 r. Nr 13, poz. 74, Nr 58, poz. 261, Nr 89, poz. 401 i Nr 106, poz. 496).

Wytyczne określają zadania i tryb pracy wojewódzkich komisarzy wyborczych oraz terytorialnych i obwodowych komisji wyborczych w wypadkach uregulowanych w art. 110 i 111 Ordynacji (wybory uzupełniające) oraz w art. 113 i 114 Ordynacji (wybory przedterminowe i wybory nowych rad gmin w wyniku zmian w podziale terytorialnym kraju).

Wojewódzcy komisarze wyborczy wykonują swoje zadania w sposób szczegółowo określony w uchwale Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25 kwietnia 1994 r. w sprawie trybu działania wojewódzkich komisarzy wyborczych (Monitor Polski Nr 24, poz. 200).

Terytorialne i obwodowe komisje wyborcze powołane do przeprowadzenia wyborów wykonują swoje zadania w sposób szczegółowo określony w regulaminach terytorialnych i obwodowych komisji wyborczych, stanowiących załączniki do uchwały Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25 kwietnia 1994 r. w sprawie regulaminów terytorialnych i obwodowych komisji wyborczych powołanych do przeprowadzenia wyborów do rad gmin (Monitor Polski Nr 24, poz. 201).

Ileokroć w niniejszych wytycznych jest mowa o gminie (radzie gminy), rozumie się przez to także miasto (radę miejską) w jednostkach podziału terytorialnego o liczbie ludności poniżej 40.000 mieszkańców.

I. Zadania wojewódzkich komisarzy wyborczych

1. Wojewódzki komisarz wyborczy otrzymuje od dyrektora delegatury Krajowego Biura Wyborczego uchwały rady gminy o wygaśnięciu mandatu radnego, przekazywane przez wojewodę zgodnie z § 2 rozporządzenia Ministra—Szefa Urzędu Rady Ministrów z dnia 31 lipca 1996 r. w sprawie zasad współdziałania terenowych organów administracji rządowej z Krajowym Biurem Wyborczym (Dz. U. Nr 101, poz. 470).

Jako pełnomocnik Państwowej Komisji Wyborczej na obszarze województwa, wojewódzki komisarz wyborczy wykonuje zadania wymienione w art. 25 ust. 2 Ordynacji, a także sprawuje nadzór nad przestrzeganiem prawa wyborczego w zakresie dotyczącym wygaśnięcia mandatu radnego z przyczyn określonych w art. 109 ust. 1 pkt 1–4 Ordynacji (z uwzględnieniem przyczyn wskazanych w art. 24a ust. 4 i art. 24b ust. 5 ustawy o samorządzie terytorialnym) oraz uzupełniania składu rady gminy i w związku z tym bada uchwały rad gmin w zakresie ich zgodności z przepisami Ordynacji w sprawach wygaśnięcia mandatu i uzupełnienia składu rady.

Wojewódzki komisarz wyborczy czuwa również nad prawidłowym wykonaniem czynności przygotowawczych do wyborów w sprawach wygaśnięcia mandatu w przypadkach określonych przepisami ustawy o samorządzie terytorialnym (art. 28a ust. 3 i art. 96 tej ustawy), odwołania rady w drodze referendum oraz rozwiązania rady gminy lub wygaśnięcia mandatów poszczególnych radnych na skutek zmian w podziale terytorialnym państwa (art. 114 Ordynacji).

W szczególności w ramach współdziałania z wojewodą w zakresie przestrzegania przepisów prawa wyborczego (art. 25 ust. 2 pkt 2 Ordynacji) wojewódzki komisarz wyborczy baczy, aby dotrzymywany był termin podjęcia przez radę gminy uchwały stwierdzającej wygaśnięcie mandatu radnego, określony w art. 109 ust. 2 i art. 114 ust. 6, oraz termin przeprowadzenia wyborów uzupełniających w okręgach jednomandatowych określony w art. 110 ust. 1 Ordynacji.

2. Ustawowy tryb zarządzania wyborów przez wojewodę po porozumieniu z wojewódzkim komisarzem wyborczym (art. 111 Ordynacji) nakłada na wojewódzkiego komisarza obowiązek badania, czy zarządzenie wojewody o przeprowadzeniu wyborów i kalendarz wyborczy nie mają usterek prawnych. Zgodnie z art. 9 ust. 3 Ordynacji w kalendarzu wyborczym należy określić dni, w których upływają terminy czynności wyborczych przewidzianych w Ordynacji.

Wzór kalendarza wyborczego

KALENDARZ WYBORCZY

Dzień przed dniem wyborów, w którym upływa termin wykonania czynności wyborczej	Treść czynności
1	2
45 dzień	— podanie do wiadomości wyborców, przez rozplakatowanie obwieszczeń oraz ogłoszenie w wojewódzkim dzienniku urzędowym, zarządzenia wojewódzkiego komisarza wyborczego ustalającego granice i numery okręgu jednomandatowego [*] , z wymienieniem siedziby terytorialnej komisji wyborczej, — powołanie przez wojewódzkiego komisarza wyborczego terytorialnej komisji wyborczej
35 dzień	— powołanie przez terytorialną komisję wyborczą obwodowych komisji wyborczych

1	2
30 dzień	— zgłaszanie do zarejestrowania terytorialnej komisji wyborczej kandydatów na radnych
25 dzień	— podanie do wiadomości wyborców, przez rozplakatowanie obwieszczenia, uchwały terytorialnej komisji wyborczej o granicach obwodów głosowania, ich numerach oraz siedzibach obwodowych komisji wyborczych**)
20 dzień	— wyłożenie spisów wyborców do publicznego wglądu
15 dzień	— podanie do publicznej wiadomości przez obwodowe komisje wyborcze, w drodze rozplakatowania, obwieszczenia terytorialnej komisji wyborczej zawierającego informacje o kandydatach na radnych
7 dzień	— składanie wniosków przez wyborców nigdzie nie zameldowanych o wpisaniu do spisu wyborców właściwego dla miejsca aktualnego pobytu
Data	— głosowanie

*) Jeżeli w wyborach uzupełniających granice okręgu nie ulegają zmianie, w obwieszczeniu należy odwołać się do wcześniejszego zarządzenia w tej sprawie i podać granice okręgu.

***) Jeżeli granice obwodów, ich numery i siedziby obwodowych komisji nie ulegają zmianie, należy w obwieszczeniu powołać się na wcześniejszą uchwałę w tej sprawie, podając granice obwodów, ich numery i siedziby obwodowych komisji.

Zwraca się uwagę, że w wyborach uzupełniających (art. 111 ust. 2 Ordynacji) oraz w wyborach nowych rad gmin (art. 114 ust. 2 Ordynacji) została dopuszczona możliwość skrócenia w kalendarzu wyborczym ustawowych terminów wykonania czynności wyborczych. Skrócone terminy powinny być realne i umożliwiać rzetelne wykonanie wszystkich czynności wyborczych. Pamiętać zwłaszcza należy, aby dla czynności, które podlegają procedurze odwoławczej (rejestracja kandydatów, sporządzenie spisu wyborców), ustalić takie terminy ich wykonania, które zapewnią zainteresowanym możliwość skorzystania z przewidzianych w ustawie uprawnień i uwzględniać będą ustawowe terminy podjęcia przez właściwe organy rozstrzygnięć w tych sprawach (art. 20 ust. 3, art. 21 oraz art. 42 ust. 4 Ordynacji).

3. Zgodnie z art. 113 i art. 114 ust. 2 Ordynacji Prezes Rady Ministrów zarządza wybory przedterminowe i wybory nowych rad gmin i ustala kalendarz wyborczy. Wybory te powinny być zarządzane i przeprowadzone w terminie 2 miesięcy od dnia rozwiązania rady gminy lub odwołania jej w drodze referendum (art. 113 ust. 1 Ordynacji). Odmierna regulacja obowiązuje w wyborach przedterminowych przewidzianych w art. 28a ust. 3 ustawy o samorządzie terytorialnym, które powinny być zarządzane i przeprowadzone w terminie 3 miesięcy od dnia rozwiązania rady gminy. W wyborach przedterminowych, przeprowadzanych wskutek rozwiązania rady z mocy prawa w trybie art. 28a i art. 96 ustawy o samorządzie terytorialnym, wymagane Ordynacją czynności organów gminy związane z wyborami wykonuje osoba wyznaczona przez Prezesa Rady Ministrów do pełnienia funkcji tych organów.

4. Wojewódzki komisarz wyborczy podaje do publicznej wiadomości oraz ogłasza w wojewódzkim dzienniku urzędowym, w formie obwieszczenia, infor-

mację o rozwiązaniu z mocy prawa rady gminy w związku ze zmianą w podziale terytorialnym państwa (art. 114 ust. 5 Ordynacji).

5. Dla przeprowadzenia wyborów przedterminowych i wyborów związanych ze zmianami w podziale terytorialnym kraju z przyczyn, o których mowa w art. 114 ust. 1 pkt 1, 2 i 4 oraz ust. 4, niezbędne jest ustalenie przez wojewódzkiego komisarza wyborczego nowych okręgów wyborczych zgodnie z przepisami art. 11, art. 12 ust. 1, art. 13 oraz art. 14 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 Ordynacji.

6. Dla przeprowadzenia wyborów wojewódzki komisarz wyborczy powołuje terytorialne komisje wyborcze zgodnie z przepisami art. 31 ust. 1 i art. 32 Ordynacji. Członkowie komisji terytorialnej otrzymują zaświadczenia potwierdzające funkcje pełnione w komisji, którymi legitymują się przy wykonywaniu czynności wyborczych, a także w zakładzie pracy. Zaświadczenia podpisywane są przez wojewódzkiego komisarza wyborczego.

7. Wojewódzki komisarz wyborczy podaje do wiadomości publicznej, w postaci obwieszczenia, wyniki głosowania i wyniki wyborów do rad, przez rozplakatowanie obwieszczeń w gminie oraz ogłoszenie obwieszczenia w wojewódzkim dzienniku urzędowym (art. 102 Ordynacji).

8. Wojewódzki komisarz wyborczy przesyła niezwłocznie do Państwowej Komisji Wyborczej:

- zarządzenia wojewody o przeprowadzeniu wyborów uzupełniających wraz z kalendarzami wyborczymi oraz uchwały rad gmin o wygaśnięciu mandatów,
- informację o rozwiązaniu rady gminy z mocy prawa z przyczyny wskazanej w art. 28a ust. 1 ustawy o samorządzie terytorialnym,

- wystąpienia sygnalizujące nieprawidłowości w postępowaniu dotyczącym wygaśnięcia mandatu radnego i uzupełnienia składu rady,
- obwieszczenia o wynikach głosowania i wynikach wyborów uzupełniających, przedterminowych i wyborów nowych rad gmin, wojewódzki dziennik urzędowy, w którym ogłoszono obwieszczenie, a także sprawozdania z przebiegu wyborów. Obwieszczenie o wynikach wyborów należy przesać faksem niezwłocznie po sporządzeniu, a następnie pocztą. Wojewódzki dziennik urzędowy oraz sprawozdanie z przebiegu wyborów należy przesać pocztą.

II. Zadania i tryb pracy terytorialnych komisji wyborczych w przygotowaniu wyborów

Zadania terytorialnych komisji wyborczych powołanych dla przeprowadzenia wyborów w jednomandatowych okręgach wyborczych określa art. 26 Ordynacji, a czynności związane z ich wykonywaniem uregulowane są w rozdziałach 4, 6, 7, 10 i 14 tej ustawy.

Niniejsze wytyczne wymieniają te zadania i czynności w porządku chronologicznym, określają terminy ich wykonania oraz formy pracy komisji.

1. Obwody głosowania

Wybory uzupełniające przeprowadza się w obwodach głosowania utworzonych dla wyborów powszechnych do rad gmin.

W wyborach przedterminowych może wystąpić potrzeba dokonania zmian w podziale na obwody, a w wyborach nowych rad gmin i wyborach uzupełniających związanych ze zmianami w podziale terytorialnym kraju wystąpi konieczność utworzenia nowych obwodów głosowania. Wniosek w sprawie utworzenia obwodów przedstawia terytorialnej komisji wyborczej właściwy zarząd gminy — art. 16 ust. 1 Ordynacji. Wniosek powinien być złożony z odpowiednim wyprzedzeniem w stosunku do terminu rozplakatowania obwieszczeń i zawierać propozycje dotyczące granic i numerów obwodów oraz siedzib obwodowych komisji wyborczych (lokalii wyborczych). Komisja terytorialna bada, czy wniosek zarządu w sprawie utworzenia obwodów głosowania odpowiada warunkom określonym w art. 15 Ordynacji. Zasadą jest tworzenie obwodu głosowania dla jednego okręgu wyborczego. Obwód może obejmować kilka okręgów wyborczych jedynie wówczas, gdy przemawiają za tym względy praktyczne (mała liczba mieszkańców w okręgach, brak odpowiedniej liczby lokalii wyborczych, niewielkie odległości, sprawna komunikacja itp.).

Wzór obwieszczenia

OBWIESZCZENIE

Gminnej Komisji Wyborczej w .....
z dnia ..... 199... r.

Na podstawie art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. — Ordynacja wyborcza do rad gmin (Dz. U. z 1996 r. Nr 84, poz. 387) i uchwały Gminnej Komisji Wyborczej w ..... z dnia .....

Obwód głosowania utworzony stosownie do art. 15 ust. 3 Ordynacji (zakład pomocy społecznej lub zakład dla inwalidów) wchodzi w skład okręgu wyborczego, na którego obszarze znajduje się dany zakład, chyba że ze względu na liczbę zamieszkujących tam wyborców (co najmniej 100 wyborców) może on stanowić odrębny okręg wyborczy.

Zmiana siedziby obwodowej komisji wyborczej wymaga podjęcia uchwały przez terytorialną komisję wyborczą.

W posiedzeniu terytorialnej komisji poświęconemu tworzeniu obwodów głosowania powinien uczestniczyć jako przedstawiciel wnioskodawcy wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub inny członek zarządu gminy.

Uchwała komisji terytorialnej o utworzeniu obwodów głosowania powinna być podjęta w takim czasie, aby został dotrzymany termin powołania obwodowych komisji wyborczych przewidziany w kalendarzu wyborczym.

Podanie do wiadomości wyborców, przez rozplakatowanie obwieszczeń, uchwały komisji terytorialnej o utworzeniu obwodów głosowania, ustaleniu ich granic i numerów oraz siedzib obwodowych komisji wyborczych jest w związku z art. 37 ust. 2 Ordynacji zadaniem zleconym gminie, które wykonuje wójt (burmistrz, prezydent miasta), jednakże komisja terytorialna jest obowiązana sprawdzić prawidłowość obwieszczenia przed jego wykonaniem (wydrukowaniem) i rozplakatowaniem.

Informacje o granicach i numerach obwodów oraz siedzibach obwodowych komisji wyborczych podaje się do wiadomości wyborców także wówczas, gdy nie są tworzone nowe obwody. Informację taką może stanowić wyciąg z podjętej wcześniej uchwały komisji terytorialnej w sprawie utworzenia obwodów głosowania na terenie danej gminy w celu przeprowadzenia wyborów powszechnych do rad gmin. Granice obwodów głosowania pozostają wówczas nie zmienione, co nie wyklucza zmiany lokalizacji siedzib obwodowych komisji wyborczych. Siedziba obwodowej komisji wyborczej może być zlokalizowana poza granicami obwodu, jeśli jest to uzasadnione szczególnymi względami lokalnymi.

Obwieszczenia zawierające informacje o obwodzie głosowania i siedzibie obwodowej komisji wyborczej należy rozplakatować w terminie wynikającym z kalendarza wyborczego. Część obwieszczeń pozostaje w rezerwie do ponownego rozplakatowania w okresie poprzedzającym bezpośrednio dzień wyborów, a także wywieszenia przynajmniej jednego obwieszczenia w lokalu wyborczym.

o utworzeniu obwodów głosowania na terenie gminy podaje się do wiadomości wyborców informacje o obwodach głosowania dla przeprowadzenia wyborów ..... do Rady Gminy ..... w okręgu wyborczym nr ...

Numer obwodu	Granice obwodu	Siedziba obwodowej komisji wyborczej	Numer okręgu wyborczego
--------------	----------------	--------------------------------------	-------------------------

Zgodnie z zarządzeniem Wojewody (Prezesa Rady Ministrów) wybory uzupełniające (inne) zostaną przeprowadzone w dniu .....

Gminna Komisja Wyborcza pełni dyżury w swej siedzibie w ..... ul. ....
..... nr ..... w godz. .... telefon .....

Przewodniczący Komisji
(imię i nazwisko)

2. Powołanie obwodowych komisji wyborczych

Terytorialna komisja wyborcza w terminie wynikającym z kalendarza wyborczego podejmuje niezbędne działania dla powołania obwodowych komisji wyborczych. W tym celu terytorialna komisja wyborcza wzywa, w formie uznanej przez nią za skuteczną, wyborców, organizacje polityczne, społeczne i inne działające na obszarze gminy (miasta) do zgłoszenia kandydatów do składu obwodowych komisji wyborczych. Komisja terytorialna może współdziałać w tym zakresie z zarządem gminy.

Obwodowe komisje wyborcze należy powołać w terminie przewidzianym na wykonanie tej czynności w celu umożliwienia wszystkim zainteresowanym podmiotom zgłoszenia kandydatur do komisji. Komisje powołuje się w składzie liczbowym odpowiadającym miejscowym potrzebom spośród kandydatur zgłoszonych komisji terytorialnej. Minimalna liczba członków obwodowej komisji wyborczej wynosi 7 osób, maksymalna — 11 osób. Zmiany i uzupełnienia w składach komisji mogą następować w szczególności uzasadnionych wypadkach, zwłaszcza na skutek zgonu lub zrzeczenia się członkostwa.

W razie braku dostatecznej liczby kandydatów do składu obwodowych komisji wyborczych, komisja terytorialna podejmuje niezbędne działania mające na celu uzyskanie zgłoszenia odpowiedniej liczby kandydatów.

W skład obwodowej komisji wyborczej mogą wchodzić wyłącznie osoby zamieszkałe na obszarze działania danej rady, posiadające prawo wybierania do rady tej gminy (miasta). Nie jest natomiast konieczne, aby osoby te zamieszkiwały na terenie obwodu głosowania objętego właściwością komisji, do której mają być powołane, lub na terenie okręgu wyborczego, w którym przeprowadzane są wybory.

Każdą obwodową komisję wyborczą powołuje komisja terytorialna w składzie: przewodniczący, jego zastępca, sekretarz i 4–8 członków. Skład komisji obwodowej podaje się do publicznej wiadomości w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości.

Każda osoba powołana w skład obwodowej komisji wyborczej otrzymuje zaświadczenie potwierdzające pełnioną w komisji funkcję, którym legitymuje się przy wykonywaniu czynności wyborczych, a także w zakła-

dzie pracy. Zaświadczenie podpisywane jest przez przewodniczącego terytorialnej komisji wyborczej.

3. Rejestrowanie kandydatów na radnych

Terytorialna komisja wyborcza powinna odbyć swoje pierwsze posiedzenie nie później niż w ciągu trzech dni od jej powołania, wyborcy bowiem mogą dokonywać zgłoszeń kandydatów na radnych niezwłocznie po powołaniu terytorialnej komisji.

Państwowa Komisja Wyborcza uchwałą z dnia 28 listopada 1995 r. (Monitor Polski Nr 62, poz. 694) ustaliła wzór zgłoszenia kandydata na radnego w okręgu jednomandatowym. Terytorialna komisja wyborcza powinna posiadać formularze tych zgłoszeń przygotowane przez delegaturę wojewódzką Krajowego Biura Wyborczego. Informację o powyższym należy podać do wiadomości wyborców w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości. Zgłoszenie nie dokonane na formularzu, o którym wyżej mowa, ale zawierające wszystkie dane określone w przepisach Ordynacji, jest zgłoszeniem skutecznym. Komisja terytorialna nie może więc odmówić przyjęcia do rejestracji prawidłowego zgłoszenia dokonanego w innej formie.

Termin przyjmowania zgłoszeń kandydatów na radnych określa kalendarz wyborczy. Komisja terytorialna ustala plan dyżurów związanych z przyjmowaniem zgłoszeń. Informację o miejscu i godzinach pełnienia dyżurów należy podać do wiadomości publicznej w sposób zwyczajowo przyjęty.

W czasie pełnienia dyżuru należy stosować zasadę, iż osoby zgłaszające kandydatów, które przyszły przed zakończeniem dyżuru, powinny być przyjęte przez członków terytorialnej komisji wyborczej także wówczas, gdyby powodowało to konieczność wydłużenia czasu pełnienia dyżuru przez komisję.

Ostatniego dnia przyjmowania zgłoszeń dyżur trwa do godz. 24⁰⁰ i dopiero o tej godzinie należy zamknąć drzwi do budynku, w którym komisja pełni dyżur.

Zgodnie z art. 42 Ordynacji komisja terytorialna niezwłocznie rejestruje prawidłowo zgłoszoną kandydaturę na radnego. Wymaga to pełnienia dyżurów przez komisję w składzie umożliwiającym podejmowanie uchwał.

Zgłoszenia kandydata na radnego może dokonać jeden z trzech pierwszych wyborców, którzy podpisali zgłoszenie (art. 41 ust. 3 Ordynacji).

Przyjmując zgłoszenie komisja bada, czy:

- 1) wskazano okręg wyborczy, do którego zgłoszono kandydata,
- 2) zgłoszenie zostało złożone w terminie (najpóźniej do godz. 24⁰⁰ ostatniego dnia wskazanego w kalendarzu wyborczym na zgłaszanie kandydatów),
- 3) w zgłoszeniu podane są wszystkie ustawowo wymagane dane o kandydacie (art. 40 ust. 2 Ordynacji) i czy dołączono do zgłoszenia pisemne oświadczenie kandydata o wyrażeniu zgody na kandydowanie. Oświadczenie powinno zawierać imię (imiona) i nazwisko kandydata, wskazanie okręgu wyborczego, w którym zgadza się on kandydować, datę wystawienia i podpis kandydata,
- 4) zgłoszenie zostało podpisane co najmniej przez 15 wyborców zamieszkałych w okręgu wyborczym, do którego następuje zgłoszenie kandydata. Obok podpisu powinny być podane czytelnie imię, nazwisko i adres zamieszkania wyborcy. Należy zwrócić uwagę, czy podpisy wyborców znajdują się bezpośrednio na zgłoszeniu. Jeśli umieszczone są na więcej niż jednym arkuszu, na każdym z arkuszy muszą być podane dane dotyczące zgłaszanego kandydata. Wyborca, który podpisał się pod zgłoszeniem kandydata, nie może skutecznie wycofać swojego poparcia dla tego zgłoszenia,
- 5) kandydat na radnego stale zamieszkuje na obszarze działania rady, do której kandyduje. Ustawa uzależnia bierne prawo wyborcze od stałego zamieszkiwania na obszarze działania danej rady (art. 2 ust. 3 i art. 4 Ordynacji). W razie wątpliwości komisja bada, czy kandydat na radnego jest wpisany do rejestru wyborców,
- 6) kandydat na radnego nie został zgłoszony do tej rady w innym okręgu wyborczym.

Komisja powinna sprawdzić także pisownię nazwisk i imion podaną w zgłoszeniu z pisownią podaną w oświadczeniu kandydata, a w razie rozbieżności ustalić ich prawidłowe brzmienie na podstawie jego dokumentów tożsamości.

Kandydat w oświadczeniu o wyrażeniu zgody na kandydowanie może wnosić o oznaczenie jego kandydatury nazwą lub skrótem nazwy partii bądź ugrupowania politycznego, komitetu obywatelskiego albo innej organizacji popierającej jego kandydaturę (art. 40 ust. 4 Ordynacji).

Oznaczenie dotyczyć może wyłącznie nazwy (lub skrótu nazwy) jednego zbiorowego podmiotu popierającego daną kandydaturę. Jeśli kilka podmiotów zgłaszających posługuje się tą samą nazwą, np. „Komitet Wyborczy”, komisja proponuje ich dodatkowe oznaczenie identyfikacyjne, np. wskazujące siedzibę danego komitetu. Ewentualne spory w tych sprawach należy rozstrzygać z udziałem zainteresowanych.

Niedopuszczalne jest przyjęcie przez terytorialną komisję wyborczą wniosku o oznaczenie kandydata,

złożonego w innym trybie niż w oświadczeniu kandydata o zgodzie na kandydowanie, jak również zmiana przez kandydata treści wniosku po zarejestrowaniu kandydatury.

Jeśli organ uprawniony do reprezentowania danej partii, organizacji lub ugrupowania politycznego zawiadomi pisemnie terytorialną komisję wyborczą, iż nie udzielił poparcia kandydatowi bądź wycofał swoje poparcie, komisja wykreśla wskazane oznaczenie i zawiadamia o tym niezwłocznie zainteresowanego oraz wyborców.

Po rozplakatowaniu obwieszczeń zawierających dane o zarejestrowanych kandydatach informację o zmianach w zakresie udzielonego poparcia podaje się do wiadomości publicznej w formie odrębnego obwieszczenia.

Jeśli zgłoszenie kandydata na radnego jest prawidłowe, terytorialna komisja wyborcza rejestruje kandydata we wskazanym okręgu wyborczym, sporządzając protokół rejestracji kandydata na radnego. Zasadą powinno być, że rejestracja następuje bezpośrednio po zgłoszeniu kandydata. Protokół sporządza się w trzech egzemplarzach. Jeden egzemplarz protokołu rejestracji doręcza się podmiotowi, który dokonał zgłoszenia (jeden z trzech pierwszych wyborców, którzy to zgłoszenie podpisali); stanowi on formę zawiadomienia o dokonanej rejestracji (art. 42 ust. 1 Ordynacji).

Drugi egzemplarz protokołu przekazuje się niezwłocznie wojewódzkiemu komisarzowi wyborczemu.

Jeśli zgłoszenie kandydata na radnego wykazuje wady, terytorialna komisja wyborcza ustala, czy jest to wada usuwalna, czy też nie. Jeżeli jest to wada usuwalna (np. niekompletne dane o kandydacie lub brak wskazania okręgu, do którego zgłoszono kandydata), komisja podejmuje niezwłocznie uchwałę, w której wskazuje wadę zgłoszenia i wyznacza zgłaszającym kandydata 3-dniowy termin na jej usunięcie. W tych wypadkach upływ terminu do usunięcia wady może przypadać po terminie wskazanym w kalendarzu wyborczym dla zgłaszania kandydatów na radnych.

Uchwałę terytorialnej komisji wyborczej doręcza się zgłaszającemu kandydata niezwłocznie. Jeśli wada zgłoszenia zostanie w wyznaczonym terminie usunięta, komisja rejestruje kandydata; termin dokonania zgłoszenia uważa się za dotrzymany.

Komisja uznaje za wadę usuwalną także podanie w zgłoszeniu niepełnych danych o wyborcach popierających zgłoszenie kandydata (np. brak imienia lub niepełny adres), jeżeli zachowana jest ustawowa liczba co najmniej 15 podpisów wyborców. W takim wypadku komisja podejmuje niezwłocznie uchwałę, w której wskazuje wadę zgłoszenia i wyznacza zgłaszającym kandydata 3-dniowy termin na jej usunięcie. Usunięcie wady może polegać także na uzyskaniu podpisów nowych wyborców popierających zgłoszenie kandydata. Wyznaczony wówczas przez terytorialną komisję wyborczą termin może praktycznie okazać się krótszy niż 3-dniowy, albowiem przy uzupełnieniu podpisów wyborców dokonujących zgłoszeń musi być dotrzymany termin dla zgłaszania kandydatów na radnych określony w kalendarzu wyborczym.

Jeśli wskazane wady nie zostaną w terminie usunięte albo zgłoszenie wykazuje wady, które nie dadzą się usunąć (np. kandydat nie zamieszkuje stale na obszarze gminy, miasta), terytorialna komisja wyborcza podejmuje niezwłocznie uchwałę stwierdzającą nieważność zgłoszenia. Uchwała powinna zawierać wskazanie podstawy prawnej oraz uzasadnienie, a także pouczenie o możliwości i terminie jej zaskarżenia (art. 42 ust. 4 Ordynacji). Uchwałę doręcza się zgłaszającemu kandydata niezwłocznie.

Jeżeli w terminie określonym w kalendarzu wyborczym nie zostaną w okręgu wyborczym zgłoszone co najmniej 2 kandydatury, komisja jest obowiązana wezwać wyborców z tego okręgu do zgłoszenia dodatkowych kandydatów (art. 43 ust. 1 Ordynacji). Wezwanie to powinno nastąpić przez rozplakatowanie stosownych obwieszczeń, w których należy wskazać:

- termin przyjmowania dodatkowych zgłoszeń (przedłużenie przyjmowania zgłoszeń o pięć dni, ostatniego dnia do godz. 24⁰⁰),
- numer okręgu wyborczego, do którego zgłoszenia są przyjmowane.

Obwieszczenie w tej sprawie powinno być rozplakatowane nie później niż następnego dnia po upływie terminu zgłaszania kandydatów wskazanego w kalendarzu wyborczym.

Jeżeli po upływie terminów do zgłaszania kandydatów w danym okręgu wyborczym zarejestrowany został tylko jeden kandydat, to zgodnie z art. 110 ust. 3 Ordynacji głosowania nie przeprowadza się. Dotyczy to wszystkich wyborów przeprowadzanych w okręgach jednomandatowych, w których wygaśnięcie mandatów nastąpiło z przyczyn wskazanych w art. 109 Ordynacji. Informację o nieprzeprowadzeniu głosowania, ze wskazaniem przyczyn, terytorialna komisja wyborcza podaje niezwłocznie do wiadomości wyborców. W dniu wyborów terytorialna komisja wyborcza uzna-

je zarejestrowanego kandydata za wybranego na radnego, sporządzając odpowiedni protokół. Wzór protokołu został określony przez Państwową Komisję Wyborczą uchwałą z dnia 30 sierpnia 1994 r. w sprawie ustalenia wzoru protokołu wyników wyborów, stosowanego w wyborach uzupełniających do rad gmin (Monitor Polski Nr 49, poz. 409).

Jeżeli pomimo przedłużenia terminu dla zgłaszania kandydatów na radnych nie zostanie zarejestrowany żaden kandydat, w okręgu nie przeprowadza się wyborów i mandat pozostaje nie obsadzony. W takim wypadku informację o nieprzeprowadzeniu wyborów, ze wskazaniem przyczyn, podaje się do wiadomości wyborców w formie obwieszczenia (art. 43 ust. 2 Ordynacji), a wybory uzupełniające powtarza się między 6 a 9 miesiącem, licząc od daty poprzednich wyborów uzupełniających (art. 110 ust. 2 Ordynacji).

Niezwłocznie po upływie terminu wyznaczonego dla przyjmowania zgłoszeń kandydatów na radnych terytorialna komisja wyborcza, na podstawie protokołów rejestracji, sporządza rejestry zgłoszonych kandydatów odrębnie dla każdego okręgu wyborczego (art. 44 ust. 1 Ordynacji).

W rejestrze, po oznaczeniu numeru okręgu wyborczego, umieszcza się nazwiska kandydatów w porządku alfabetycznym, podając wiek, zawód, miejsce zamieszkania i oznaczenie stosownie do art. 40 ust. 4 Ordynacji, ściśle według danych z protokołu rejestracji kandydata.

4. Ustalenie treści obwieszczeń zawierających dane o kandydatach, zarządzenie ich druku i dostarczenie obwodowym komisjom wyborczym

Po sporządzeniu rejestru kandydatów terytorialna komisja wyborcza zarządza wydrukowanie obwieszczeń zawierających dane o kandydatach na radnych (art. 44 ust. 2 Ordynacji).

Wzór obwieszczenia

OBWIESZCZENIE

Gminnej Komisji Wyborczej w .....

z dnia ..... 199... r.

Na podstawie art. 44 ust. 2 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. — Ordynacja wyborcza do rad gmin (Dz. U. z 1996 r. Nr 84, poz. 387) Gminna Komisja Wyborcza podaje do wiadomości dane o zarejestrowanych kandydatach na radnych w wyborach ..... do Rady Gminy w ..... zarządzonych na dzień .....

W okręgu wyborczym nr 1

1. Ałaszewicz Tomasz	lat 23	ślusarz	Zawady Duże ^{*)}	..... (oznaczenie kandydata) ^{**)}
2. Balska Anna	lat 38	księgowa	Wólka	..... (oznaczenie kandydata) ^{**)}
3. Beksoń Jan	lat 33	rolnik	Zawidz	.....
4. Cackowska Barbara	lat 54	gospodyni domowa	Zawidz	..... (oznaczenie kandydata) ^{**)}
5. Kołaczek Piotr	lat 20	kupiec	Wólka	.....

W okręgu wyborczym nr 2

1. ....
 2. ....

Przewodniczący Komisji
 (imię i nazwisko)

*) Miejsce zamieszkania określa się tylko nazwą miejscowości.

**) Nazwa lub skrót nazwy partii lub organizacji popierającej kandydaturę.

Terytorialna komisja wyborcza zarządza także przekazanie obwieszczeń obwodowym komisjom wyborczym w celu ich rozplakatowania w terminie wynikającym z kalendarza wyborczego (art. 44 ust. 3 w związku z art. 111 ust. 2 Ordynacji). Komisja terytorialna współdziała w tym zakresie z wójtem (burmistrzem, prezydentem miasta). Po jednym egzemplarzu obwieszczenia przekazuje się niezwłocznie wojewódzkiemu komisarzowi wyborczemu oraz do wojewódzkiego urzędu

statystycznego. Należy zachować co najmniej po jednym egzemplarzu do rozplakatowania w każdym lokalu wyborczym.

Terytorialna komisja wyborcza skreśla z rejestru nazwisko kandydata na radnego, który zmarł, utracił prawo wybieralności lub złożył pisemne oświadczenie o wycofaniu zgody na kandydowanie, oraz zawiadamia o tym niezwłocznie wyborców (art. 45 Ordynacji).

Wzór obwieszczenia**OBWIESZCZENIE**

Gminnej Komisji Wyborczej w .....

z dnia ..... 199... r.

Na podstawie art. 45 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. — Ordynacja wyborcza do rad gmin (Dz. U. z 1996 r. Nr 84, poz. 387) Gminna Komisja Wyborcza podaje do wiadomości, iż w dniu ..... skreśliła z rejestru kandydatów na radnych zgłoszonych w wyborach ..... w okręgu wyborczym nr ..... kandydaturę .....

(nazwisko, imię — imiona, wiek, zawód, miejsce zamieszkania, oznaczenie kandydatury)

z powodu .....
 (zgonu, utraty prawa wybieralności, wycofania zgody na kandydowanie)

Przewodniczący Komisji
 (imię i nazwisko)

Po jednym egzemplarzu obwieszczenia przekazuje się niezwłocznie wojewódzkiemu komisarzowi wyborczemu oraz przesyła do wojewódzkiego urzędu statystycznego.

Należy także zachować co najmniej po jednym egzemplarzu obwieszczenia do rozplakatowania w każdym lokalu wyborczym.

5. Ustalenie brzmienia karty do głosowania

Po sporządzeniu rejestru kandydatów terytorialna komisja wyborcza ustala, według wzoru określonego uchwałą Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 9 maja 1994 r. w sprawie ustalenia wzorów kart do głosowania w wyborach do rad gmin (Monitor Polski Nr 28, poz. 230), treść karty do głosowania odrębnie dla każdego okręgu wyborczego (art. 63 Ordynacji) i przesyła wojewódzkiemu komisarzowi wyborczemu, który zarządza wydrukowanie kart. Na kartach do głosowania w procesie ich drukowania nanoszona jest pieczęć terytorialnej komisji wyborczej. Jeśli głosowanie jest przeprowadzane tylko w jednym lub kilku okręgach lub

w wyborach przedterminowych w gminie o małej liczbie mieszkańców, wskazane jest opatrywanie kart do głosowania odciskiem pieczęci terytorialnej komisji wyborczej w tuszu. Rozstrzygnięcia w sprawie opatrywania kart do głosowania odciskiem pieczęci terytorialnej komisji wyborczej w tuszu dokonuje wojewódzki komisarz wyborczy w zarządzeniu w sprawie wydrukowania kart do głosowania.

Terytorialne i obwodowe komisje wyborcze obowiązują wytyczne Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 30 maja 1994 r. (Wyb. 0101-2-G/7/94) w sprawie zasad i trybu druku, przechowywania i dostarczania kart do głosowania.

Obwodowe komisje wyborcze opatrują karty do głosowania swoją pieczęcią bezpośrednio przed otwarciem lokalu wyborczego.

6. Mężowie zaufania

Kandydat na radnego jest uprawniony do wyznaczenia swojego męża zaufania (art. 46 Ordynacji). Mężem zaufania może być każdy wyborca, niezależnie od

miejsca zamieszkania. Kilku kandydatów może wyznaczyć wspólnego męża zaufania. Każdy kandydat może wyznaczyć nie więcej niż jednego męża zaufania; reprezentuje on interesy kandydata w czasie wykonywania czynności wyborczych w obwodowej komisji wyborczej (głosowanie, obliczanie wyników głosowania) i w terytorialnej komisji wyborczej (ustalenie wyników wyborów).

Przewodniczący terytorialnej komisji wyborczej, po otrzymaniu od kandydata zawiadomienia o wyznaczeniu męża zaufania, wydaje mężowi zaufania stosowne zaświadczenie według wzoru określonego w załączniku nr 3 do uchwały Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 28 kwietnia 1994 r. w sprawie ustalenia wzorów protokołów rejestracji kandydatów i list kandydatów na radnych oraz wzorów zaświadczeń dla mężów zaufania i pełnomocników list kandydatów (Monitor Polski Nr 25, poz. 214). W wypadkach losowych należy dopuścić zmianę męża zaufania na wniosek kandydata na radnego.

7. Nadzór nad przestrzeganiem prawa wyborczego przez obwodowe komisje wyborcze

Terytorialna komisja wyborcza w porozumieniu z wojewódzkim komisarzem wyborczym zorganizuje szkolenie członków obwodowych komisji wyborczych, w szczególności z zakresu:

- przepisów prawa wyborczego,
- przeprowadzenia głosowania,
- obliczenia wyników głosowania,
- sposobu przekazywania protokołów głosowania do terytorialnej komisji wyborczej.

Komisja kontroluje także:

- prawidłowość i terminowość rozplakatowania urzędowych obwieszczeń wyborczych,
- stan przygotowania lokali wyborczych.

Członkowie terytorialnej komisji wyborczej dokonujący kontroli mają obowiązek legitymowania się dokumentem upoważniającym do wykonywania określonych zadań, podpisanym przez przewodniczącego komisji. Wszelkie czynności kontrolne zostają zakończone w dniu poprzedzającym dzień wyborów.

Czynności kontrolne z zakresu przestrzegania prawa wyborczego może wykonywać także wojewódzki komisarz wyborczy lub upoważnione przez niego osoby.

8. Organizacja przygotowań do wyborów i pracy w dniu wyborów

W okresie poprzedzającym dzień wyborów (najpóźniej na 4 dni przed wyborami) członkowie terytorialnej komisji wyborczej na posiedzeniach:

- omówią zasady i technikę ustalenia wyników wyborów,
- ustalą szczegółową organizację pracy w dniu wyborów,
- ustalą plan dostarczenia obwodowym komisjom wyborczym kart do głosowania i formularzy protokołów oraz sposób ich zabezpieczenia,
- ustalą plan przyjmowania z obwodów głosowania protokołów z wynikami głosowania.

III. Zadania obwodowych komisji wyborczych w przygotowaniu i przeprowadzeniu wyborów

Podstawowym zadaniem obwodowych komisji wyborczych jest zgodne z prawem i sprawne przeprowadzenie głosowania w obwodzie oraz ustalenie jego wyników i podanie ich do publicznej wiadomości (art. 27 Ordynacji).

1. Organizacja przygotowań do dnia wyborów

W okresie poprzedzającym dzień wyborów członkowie obwodowych komisji wyborczych biorą udział w szkoleniach zorganizowanych przez terytorialną komisję wyborczą w porozumieniu z wojewódzkim komisarzem wyborczym i przy pomocy delegatury wojewódzkiej Krajowego Biura Wyborczego.

Obwodowe komisje wyborcze ustalą plan rozplakatowania urzędowych obwieszczeń zawierających dane o zarejestrowanych kandydatach. Zaleca się dwukrotne rozplakatowanie tych obwieszczeń:

- 1) niezwłocznie po ich otrzymaniu,
- 2) w okresie 3 dni przed dniem wyborów.

W wykonaniu tej czynności obwodowe komisje wyborcze współdziałają z wójtem (burmistrzem, prezydentem miasta).

Co najmniej po jednym egzemplarzu obwieszczenia należy pozostawić w celu wywieszenia w lokalu wyborczym.

Najpóźniej w 4 dniu przed dniem wyborów przewodniczący obwodowych komisji wyborczych zwołają w lokalach lub w innym pomieszczeniu budynków, w których odbędzie się głosowanie, posiedzenia pełnych składów komisji.

Podczas tych posiedzeń w szczególności należy:

- 1) sprawdzić stan przygotowania lokalu wyborczego do głosowania lub wyznaczyć termin przeprowadzenia tej kontroli,
- 2) ustalić zasady organizacji pracy obwodowej komisji wyborczej w dniu wyborów,
- 3) dokonać podziału czynności związanych z odbiorem kart do głosowania, formularzy protokołów głosowania, pieczęci, spisów wyborców i innych materiałów wyborczych,
- 4) ustalić sposób odbioru spisu wyborców (urząd gminy przekazuje spis wyborców przewodniczącemu obwodowej komisji wyborczej najpóźniej w 3 dniu przed dniem wyborów — art. 22 Ordynacji),
- 5) ustalić sposób zabezpieczenia do dnia wyborów kart do głosowania, spisu wyborców oraz innych dokumentów i materiałów wymienionych wyżej,
- 6) omówić tryb ustalenia wyników głosowania w obwodzie oraz dostarczenia protokołów głosowania terytorialnej komisji wyborczej,
- 7) ustalić tryb przekazania dokumentów z przeprowadzonego głosowania zarządowi gminy.

Kontrolując stan przygotowania lokalu wyborczego obwodowa komisja wyborcza powinna sprawdzić, czy wyposażenie, urządzenie i wygląd lokalu odpowiadają wymogom oraz powadze aktu głosowania. Zewnętrzne oznakowanie lokalu wyborczego powinno być czytelne i widoczne, ułatwiające wyborcom dotarcie do lokalu właściwej obwodowej komisji wyborczej. W lokalu wyborczym powinny się znajdować: godło państwowe, urna, w której zmieszczą się karty do głosowania oddane przez wszystkich wyborców umieszczonych w spisie wyborców, a także pomieszczenia zapewniające tajność głosowania (miejsca za osłoną), wyposażone w przybory do pisania (z wyłączeniem ołówków). Liczba takich pomieszczeń oraz ich usytuowanie powinny gwarantować sprawny przebieg głosowania.

Na widocznym miejscu w lokalu wyborczym powinny być wywieszone urzędowe obwieszczenia o:

- granicach i numerach okręgów jednomandatowych oraz siedzibie terytorialnej komisji wyborczej,
- utworzonych obwodach głosowania, ich granicach i numerach oraz siedzibach obwodowych komisji wyborczych,
- zarejestrowanych kandydatach na radnych wybieranych w danym okręgu wyborczym.

W związku z zakazem agitacji w dniu głosowania w lokalu wyborczym (art. 55 ust. 2 i 3 Ordynacji), wewnątrz lokalu, a także w budynku i na ścianach budynku będącego siedzibą lokalu wyborczego, nie mogą być umieszczone inne materiały niż ustalone urzędowo obwieszczenia wyborcze.

Obwodowa komisja wyborcza powinna mieć także zapewnioną możliwość korzystania ze środków łączności z urzędem gminy, terytorialną komisją wyborczą i wojewódzkim komisarzem wyborczym, a także policją i innymi służbami publicznymi.

W razie stwierdzenia braków w urządzeniu lokalu wyborczego, przewodniczący obwodowej komisji wyborczej powiadamia o tym wójta lub burmistrza (prezydenta miasta) i osobiście lub za pośrednictwem wyznaczonego członka komisji sprawdza usunięcie tych uchybień.

Przewodniczący obwodowej komisji wyborczej powinien zasięgnąć informacji we właściwej terytorialnej komisji wyborczej, ilu mężom zaufania wydano zaświadczenia uprawniające do obecności w lokalu obwodowej komisji wyborczej w czasie głosowania, a także w czasie ustalania wyników głosowania, i fakt ten uwzględnić w organizacji pracy komisji w dniu wyborów. Zgodnie z art. 80 ust. 5 Ordynacji mężowie zaufania mogą zgłosić do protokołu głosowania uwagi z wymienieniem konkretnych zarzutów, które komisja ma obowiązek umieścić w protokole, nie mogą natomiast wykonywać żadnych innych czynności wyborczych lub pomagać przy ich wykonaniu członkom obwodowych komisji wyborczych.

Ustalenie szczegółowych zasad organizacji pracy obwodowej komisji wyborczej w dniu wyborów pole-

ga na dokonaniu wewnętrznego podziału zadań oraz sporządzeniu planu pracy komisji w dniu głosowania.

W planie pracy należy przewidzieć, że zadania, o których mowa w art. 27 Ordynacji, obwodowa komisja wyborcza powinna wykonywać możliwie w pełnym składzie. Jednakże plan pracy może przewidywać, że członkowie obwodowej komisji nie pracują w pełnym składzie, lecz pełnią dyżury podczas głosowania. Warunkiem jest zapewnienie sprawnego przebiegu głosowania i stała obecność podczas głosowania co najmniej 3 członków komisji, w tym przewodniczącego komisji lub jego zastępcy (art. 69 ust. 1 Ordynacji).

Plan pracy powinien uwzględniać wykonanie następujących czynności:

- przed otwarciem lokalu wyborczego opatrzenie kart do głosowania dodatkowo pieczęcią obwodowej komisji wyborczej,
- stwierdzenie tożsamości wyborcy (art. 71 ust. 1 i ust. 3 Ordynacji),
- ustalenie uprawnienia wyborcy do głosowania w danym obwodzie, czyli odszukanie nazwiska i imienia wyborcy w spisie wyborców lub dopisanie go do spisu (art. 71 ust. 2 i ust. 4 Ordynacji),
- wydanie wyborcy karty do głosowania oraz potwierdzenie tego faktu przez postawienie znaku przy jego nazwisku w spisie (art. 71 ust. 5 Ordynacji),
- pełnienie stałego dyżuru przy urnie wyborczej.

Dla odbioru kart do głosowania, formularzy protokołów i innych materiałów wyborczych obwodowa komisja wyborcza wyznacza co najmniej dwie osoby ze swego składu, przy czym jedną z nich powinien być przewodniczący komisji. Osoby te powinny najpóźniej w przeddzień głosowania dokładnie sprawdzić, czy:

- dostarczone karty do głosowania dotyczą właściwego okręgu wyborczego i czy dostarczono je w liczbie odpowiadającej liczbie osób uprawnionych do głosowania w obwodzie (okręgu) oraz czy są opatrzone pieczęcią terytorialnej komisji wyborczej,
- obwodowa komisja wyborcza otrzymała po 6 egzemplarzy formularza protokołu głosowania w okręgach jednomandatowych,
- wraz z materiałami wyborczymi komisja otrzymała właściwy spis wyborców,
- komisja ma przygotowaną pieczęć i poduszkę do stempli umożliwiającą opatrywanie pieczęcią obwodowej komisji wyborczej kart do głosowania,
- zapewniono komisji inne materiały, np. umożliwiająca opieczętowanie urny, prowadzenie arkuszy pomocniczych podczas liczenia głosów, zapakowanie dokumentów z wyborów itp.,
- komisja ma Ordynację wyborczą do rad gmin, uchwałę Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25 kwietnia 1994 r. w sprawie regulaminów terytorialnych i obwodowych komisji wyborczych oraz odpowiednie wytyczne Państwowej Komisji Wyborczej i wojewódzkiego komisarza wyborczego.

Osoby wyznaczone do odbioru kart do głosowania powinny ustalić z terytorialną komisją wyborczą oraz z wójtem lub burmistrzem (prezydentem miasta) sposób zabezpieczenia i przechowywania kart do głosowania i innych materiałów wyborczych od momentu ich odbioru i sprawdzenia do dnia wyborów.

2. Głosowanie

W dniu wyborów obwodowa komisja wyborcza zbiera się możliwie w pełnym składzie najpóźniej o godz. 7⁰⁰, aby przed godz. 8⁰⁰ wykonać przewidziane w planie pracy czynności, tj.:

- sprawdzić, czy urna wyborcza jest pusta, a następnie ją zamknąć i opieczetować,
- ostemplować karty do głosowania pieczęcią obwodowej komisji wyborczej,
- rozłożyć spis wyborców i karty do głosowania; w obwodach obejmujących więcej niż jeden okręg wyborczy rozłożyć spis wyborców i odpowiadające mu karty do głosowania osobno dla każdego okręgu wyborczego; zaleca się szczególną staranność przy tej czynności,
- sprawdzić, czy wewnątrz i na zewnątrz budynku, w którym znajduje się lokal wyborczy, nie ma materiałów noszących znamiona agitacji wyborczej.

Członkowie komisji mają obowiązek, a mężowie zaufania mogą nosić wyłącznie identyfikatory, tj. kartonik z imieniem i nazwiskiem oraz funkcją (przewodniczący komisji, członek komisji, mąż zaufania). Noszenie odznak organizacyjnych oraz innych emblematów o charakterze agitacyjnym jest niedopuszczalne.

W czasie głosowania w lokalu mogą przebywać dziennikarze legitymujący się legitymacją prasową, po uprzednim przedstawieniu się przewodniczącemu obwodowej komisji. Dziennikarze nie są upoważnieni do przeprowadzania wywiadów na terenie lokalu oraz przebywania w nim po zakończeniu głosowania.

Podczas czynności przygotowawczych w dniu wyborów, tj. od rozpoczęcia pracy przez komisję, zwłaszcza przy sprawdzaniu i pieczętowaniu urny i kart do głosowania, mogą być obecni mężowie zaufania.

Mężowie zaufania mają obowiązek legitymować się zaświadczeniami wystawionymi przez przewodniczącego właściwej terytorialnej komisji wyborczej (art. 46 ust. 3 Ordynacji).

Punktualnie o godz. 8⁰⁰ obwodowa komisja wyborcza otwiera lokal wyborczy.

Od chwili rozpoczęcia głosowania do chwili ustalenia jego wyników w lokalu wyborczym powinny być obecne bez przerwy co najmniej 3 osoby wchodzące w skład komisji, przy czym jedną z nich powinien być przewodniczący lub jego zastępca.

Organizacja przebiegu głosowania powinna uwzględniać następujące czynności:

- wyznaczony członek komisji sprawdza tożsamość wyborcy, prosząc go o okazanie dowodu osobistego lub innego dokumentu ze zdjęciem, umożliwiającego stwierdzenie tożsamości (art. 71 ust. 1 Ordynacji); wyborca umieszczony w spisie, a nie posiadający odpowiedniego dokumentu, może być dopuszczony do głosowania po potwierdzeniu jego tożsamości przez dwie osoby znane komisji (art. 71 ust. 3 Ordynacji);
- następnie ustala się, czy wyborca jest uprawniony do głosowania w tym obwodzie, tzn. czy jest ujęty w spisie wyborców; wyborca nie umieszczony w spisie wyborców może być do niego dopisany i dopuszczony do głosowania, jeżeli z wpisu w jego dowodzie osobistym wynika, że jest zameldowany na pobyt stały w danym obwodzie głosowania (art. 71 ust. 4 Ordynacji). Dopisanie do spisu wyborców i dopuszczenie do głosowania powinno być w miarę możliwości poprzedzone telefonicznym uzgodnieniem z komórką ewidencji ludności właściwego urzędu gminy, czy wyborca jest ujęty w rejestrze wyborców jako osoba zamieszkująca na terenie tego obwodu;
- po ustaleniu prawa wyborcy do udziału w głosowaniu członek komisji wręcza wyborcy kartę do głosowania i potwierdza ten fakt, stawiając znak w rubryce spisu na to przeznaczonej. Wyborca może potwierdzić otrzymanie karty do głosowania, składając podpis w odpowiedniej rubryce spisu obok znaku postawionego przez członka komisji. O możliwości złożenia podpisu należy wyborców informować;
- na życzenie wyborcy komisja powinna wyjaśnić mu zasady głosowania w wyborach do rad gmin w okręgu jednomandatowym oraz warunki ważności głosu według informacji umieszczonej na karcie do głosowania.

Wyborca nie może otrzymać drugiej karty do głosowania nawet wówczas, gdy prośbę w tej sprawie uzasadnia omyłką przy postawieniu znaku „X” na karcie.

Podczas głosowania przewodniczący obwodowej komisji wyborczej czuwa nad przestrzeganiem przebiegu głosowania, w szczególności nad dochowaniem zasady tajności głosowania i zakazu agitacji wyborczej.

Obwodowa komisja wyborcza baczy, by wyborcy głosowali osobiście. Niedopuszczalne jest głosowanie za członków rodzin i za inne osoby.

Wyborcy niepełnosprawnemu może pomagać w głosowaniu inna osoba, z wyjątkiem mężów zaufania i członków komisji (art. 73 Ordynacji). Niedopuszczalne jest przeprowadzanie głosowania poza lokalem wyborczym, co oznacza, że urna musi pozostać przez cały czas głosowania w lokalu wyborczym.

Głosowania przerywać nie wolno, chyba że wskutek nadzwyczajnych wydarzeń zostanie ono przejściowo uniemożliwione. Zarządzenie przerwy w głosowaniu, jego przedłużenie lub odroczenie należy do kompetencji obwodowej komisji (art. 74 Ordynacji). Infor-

mację o podjętej uchwale w tym zakresie należy wpisać w specjalnej rubryce protokołu głosowania. W protokole należy także odnotować wydane zarządzenia przewodniczącego komisji.

3. Ustalenie wyników głosowania w obwodzie i podanie ich do wiadomości publicznej

Po zamknięciu lokalu wyborczego o godz. 20⁰⁰ i zakończeniu głosowania przez wszystkich wyborców przybyłych do lokalu przed tą godziną — obwodowa komisja wyborcza niezwłocznie i możliwie w pełnym składzie przystępuje do ustalenia wyników głosowania w obwodzie.

Przy ustalaniu wyników głosowania mają prawo być obecni mężowie zaufania kandydatów, na których głosowano w danym obwodzie.

W obwodzie głosowania obejmującym kilka okręgów wyborczych każda omówiona niżej czynność jest wykonywana osobno dla każdego okręgu. Wskazane jest rozmieszczenie na oddzielnych stołach spisów wyborców i formularzy protokołów głosowania oznaczonych numerami okręgów.

Pierwszą czynnością komisji, którą należy wykonać przed otwarciem urny, jest policzenie nie wykorzystanych kart do głosowania oraz ich zapakowanie i oznaczenie („Karty nie wykorzystane — liczba ..., Obwód głosowania nr ..., Okręg wyborczy nr ...”).

Kolejną czynnością wstępną jest ustalenie na podstawie spisu wyborców liczby osób uprawnionych do głosowania w obwodzie (osobno dla każdego okręgu), z uwzględnieniem osób dopisanych na podstawie art. 71 ust. 4 Ordynacji, i wpisanie tej liczby do protokołu głosowania*) w pkt 2.

Komisja ustala liczbę wyborców, którym wydano karty do głosowania, na podstawie znaków w spisie i wpisuje ją do protokołu w pkt 3. Następnie obwodowa komisja wyborcza pakuje arkusze spisu wyborców w oddzielny pakiet (kopertę), odpowiednio je opisuje i pieczętuje.

Po wykonaniu powyższych czynności, komisja otwiera urnę wyborczą i wyjmuje z niej karty do głosowania. Wyjęte karty segreguje się według okręgów wyborczych, następnie liczy je i oznacza (liczba kart i numer okręgu) oraz zabezpiecza w sposób uniemożliwiający dostęp do nich osób niepowołanych do czasu podjęcia kolejnych czynności.

Karty przedarte całkowicie na dwie lub więcej części nie są brane pod uwagę przy ustalaniu wyników głosowania i nie podlegają liczeniu. Należy je zapakować i oznaczyć („Karty przedarte, Obwód głosowania nr ..., Okręg wyborczy nr ...”). Karty naddarte traktuje się jak karty całe.

Liczbę wyjętych z urny kart całych wpisuje się do protokołu w rubryce a) — „oddanych głosów”. Jeśli liczba ta różniłaby się od liczby osób, którym wydano

karty do głosowania, okoliczność tę i jej przypuszczalną przyczynę należy opisać w pkt 5 protokołu.

Jeżeli wśród kart wyjętych z urny były karty nie opatrzone dodatkowo pieczęcią obwodowej komisji wyborczej, karty te traktuje się jako ważne, natomiast przypuszczalną przyczynę wystąpienia takiej sytuacji należy opisać w pkt 8 protokołu, chyba że są to karty nieurzędowe.

Komisja przystępuje do ustalenia wyników głosowania (osobno dla każdego okręgu) na podstawie wyjętych z urny kart do głosowania (oddanych głosów).

Kolejną czynnością jest ustalenie liczby głosów nieważnych i ważnych w danym okręgu wyborczym.

Nieważne są te karty (głosy), na których wyborca umieścił znak „x” przy więcej niż jednym nazwisku kandydata (art. 78 ust. 1 Ordynacji). Nieważne są także karty do głosowania inne niż ustalone urzędowo lub nie opatrzone pieczęcią terytorialnej komisji wyborczej (art. 78 ust. 2 Ordynacji).

Liczbę kart (głosów) nieważnych komisja wpisuje w rubryce b) protokołu; karty te pakuje się, oznacza („Karty nieważne — liczba, Obwód głosowania nr ..., Okręg wyborczy nr ...”).

Wszelkie dopiski poczynione na karcie, tj. wykreślenia, przekreślenia, zaznaczenia itp., nie mają wpływu na ważność głosu. Liczy się tylko znak „x” umieszczony w kratce z prawej strony obok nazwiska jednego kandydata; jeśli umieszczono go w więcej niż jednej kratce obok nazwisk dwóch lub więcej kandydatów — głos jest nieważny.

Pozostałe karty są kartami ważnymi; ich liczbę należy wpisać w rubryce c) protokołu. Należy sprawdzić, czy suma kart (głosów) nieważnych i ważnych równa się liczbie głosów oddanych ($a=b+c$).

Z ważnych kart do głosowania komisja wydziela te, na których wyborcy nie dokonali wyboru (art. 78 ust. 3 Ordynacji). Są to karty:

- na których wyborca nie umieścił znaku „x” w kratce przy nazwisku żadnego kandydata,
- które wyborca wypełnił w sposób niezgodny z art. 72 ust. 2 Ordynacji (np. podkreślił nazwisko kandydata albo zakreślił jego nazwisko nie stawiając jednocześnie w kratce znaku „x”, w kratce obok nazwiska kandydata postawił jakikolwiek inny znak niż znak „x”).

Wszelkie znaki, wykreślenia, przekreślenia, w tym również i znak „x” postawiony przez wyborcę poza przeznaczoną na to kratką, traktuje się jako dopiski, a zatem nie wpływają one na ważność głosu.

W przypadkach wątpliwych należy stosować interpretację, że znakiem „x” są dwie przecinające się linie, których punkt przecięcia znajduje się w obrębie kratki. Ocena, czy znak „x” postawiony jest w kratce, czy poza kratką, należy do obwodowej komisji wyborczej.

Liczbę kart uznanych przez komisję za ważne, ale bez dokonania wyboru, należy wpisać w rubryce d)

*) Załącznik nr 1 do uchwały Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 9 maja 1994 r. (Monitor Polski Nr 28, poz. 231)

protokołu. Karty te komisja pakuje, oznacza („Karty bez dokonania wyboru — liczba, Obwód głosowania nr ..., Okręg wyborczy nr ...”) i odkłada.

Głos z każdej karty ważnej, na której wyborca dokonał wyboru, może otrzymać tylko jeden kandydat. Jest nim ten, przy którego nazwisku w kratce z prawej strony wyborca postawił znak „x”. Komisja ustala na tej podstawie liczbę głosów oddanych na poszczególnych kandydatów.

Komisja w rubryce e) protokołu wpisuje nazwiska i imię (imiona) kandydatów na radnych, wraz z oznaczeniami, w kolejności i brzmieniu jak na karcie do głosowania. Przy nazwisku każdego z kandydatów wpisuje się liczbę głosów, które otrzymał.

Po wypełnieniu rubryki e) protokołu komisja sprawdza prawidłowość obliczeń, tj. czy suma głosów otrzymanych przez wszystkich kandydatów, dodana do liczby z rubryki d) głosy bez dokonania wyboru, stanowi liczbę głosów ważnych ($e+d=c$).

Następnie komisja pakuje, oznacza („Karty ważne — liczba, Obwód głosowania nr ..., Okręg wyborczy nr ...”) i odkłada karty ważne z głosami zaliczonymi poszczególnym kandydatom. Po zakończeniu tych prac protokół podpisują wszyscy członkowie komisji obecni przy jego sporządzaniu; opatruje się go pieczęcią obwodowej komisji wyborczej (art. 80 ust. 4 Ordynacji).

Jeśli do protokołu głosowania zostaną zgłoszone zarzuty lub uwagi mężów zaufania, komisja powinna ustosunkować się do tych uwag w pkt 8 protokołu.

Po sprawdzeniu, wypełnieniu i podpisaniu protokołu głosowania komisja pakuje i oznacza dokumenty z wyborów. Staranny sposób zapakowania, szczególnie kart do głosowania, umożliwi w razie potrzeby szybkie sprawdzenie i wyjaśnienie zarzutów wynikających z protestów wyborców lub uwag mężów zaufania.

Niezwłocznie po wypełnieniu i podpisaniu protokołu głosowania komisja sporządza informację o wynikach głosowania w obwodzie. Do tego celu mogą być wykorzystane zapasowe formularze protokołu głosowania. Informację tę wywiesza się przed wejściem do lokalu wyborczego.

4. Postępowanie w sytuacji, gdy na karcie do głosowania jest umieszczone nazwisko osoby skreślonej z rejestru kandydatów

Jeżeli na wydrukowanej karcie do głosowania znajduje się nazwisko osoby skreślonej z rejestru kandydatów na podstawie art. 45 ust. 1 Ordynacji, obwodowa komisja wyborcza jest obowiązana umieścić obwieszczenie terytorialnej komisji wyborczej w tej sprawie w lokalu wyborczym oraz informować ustnie o tym fakcie każdego wyborcę w trakcie wręczania mu karty do głosowania.

Komisje terytorialna i obwodowa nie są uprawnione do wykreślenia na karcie do głosowania nazwiska osoby skreślonej z rejestru kandydatów.

Ustalając wyniki głosowania i sporządzając protokół, obwodowa komisja wyborcza postępuje tak, jakby

nazwiska osoby skreślonej z rejestru nie było na karcie do głosowania.

A zatem:

- w pkt 4 lit. e) protokołu głosowania komisja nie wpisuje nazwiska osoby skreślonej z rejestru, czyniąc w tym miejscu adnotację „skreślenie z rejestru”, oraz utrzymuje bez zmian (tak jak na karcie do głosowania) numery przy tych nazwiskach kandydatów, które umieszczone były po nazwisku osoby skreślonej,
- ustalając wyniki głosowania, obwodowa komisja wyborcza traktuje znak „x” w kratce przy nazwisku osoby skreślonej z rejestru kandydatów jak dopisek w rozumieniu art. 78 ust. 4 Ordynacji.

Oznacza to, że:

- jeżeli na karcie do głosowania znak „x” został postawiony tylko w kratce przy nazwisku osoby skreślonej z rejestru kandydatów, to głos taki uznaje się za ważny bez dokonania wyboru,
- jeżeli na karcie do głosowania znak „x” został postawiony w kratce przy nazwisku osoby skreślonej z rejestru i w kratce przy nazwisku kandydata na radnego, to głos taki jest ważny i zaliczony zostaje temu kandydatowi.

5. Organizacja przekazania protokołów głosowania z obwodów

Obwodowa komisja wyborcza umieszcza jeden egzemplarz protokołu głosowania (lub po jednym egzemplarzu z każdego okręgu — art. 15 ust. 2 Ordynacji) w zabezpieczonej i oznaczonej kopercie, zaadresowanej do terytorialnej komisji wyborczej.

Koperta powinna być oznaczona w następujący sposób:

„Wybory do rad gmin

Okręg wyborczy nr ..... dla wyboru Rady .....

w ..... Obwodowa Komisja

Wyborcza Nr ..... w .....

ul. .... tel. ....”

Kopertę tę przewodniczący komisji albo jego zastępca lub sekretarz doręcza niezwłocznie terytorialnej komisji wyborczej.

Komisja terytorialna bada poprawność sporządzenia protokołu głosowania, z uwzględnieniem wymaganej zgodności arytmetycznej danych z odpowiednich rubryk protokołu. Po stwierdzeniu poprawności sporządzenia protokołu komisja ta kwituje jego odbiór.

W przypadku stwierdzenia wad w protokole głosowania, komisja terytorialna zwraca protokół osobie, która go dostarczyła, wskazując stwierdzone uchybienia.

W czasie przekazywania protokołów głosowania terytorialnej komisji wyborczej w lokalu obwodowej komisji wyborczej pozostaje co najmniej jeden z jej członków. Dyżur członka komisji powinien trwać do czasu powiadomienia go o przyjęciu protokołu przez

terytorialną komisję wyborczą. Z pozostałymi członkami jej przewodniczący uzgadnia sposób ewentualnego pilnego zwołania posiedzenia komisji.

6. Przekazanie dokumentów z przeprowadzonego głosowania

Dokumenty z przeprowadzonego głosowania obwodowa komisja wyborcza przesyła niezwłocznie właściwemu zarządowi gminy (art. 82 Ordynacji). Wśród dokumentów przekazanych powinny znajdować się:

- spis wyborców,
- drugi egzemplarz protokołu głosowania,
- karty do głosowania zapakowane i oznaczone jako nie wykorzystane, nieważne, ważne bez dokonania wyboru, ważne zaliczone poszczególnym kandydatom,
- pieczęć obwodowej komisji wyborczej.

Czynności, o których mowa powyżej, są dokonywane dopiero po przyjęciu protokołu głosowania przez terytorialną komisję wyborczą.

IV. Zadania terytorialnych komisji wyborczych w ustaleniu wyników wyborów

Zadaniem terytorialnej komisji wyborczej jest ustalenie wyników wyborów do rady oraz zarządzenie ich ogłoszenia (art. 26 pkt 8 Ordynacji).

Terytorialna komisja wyborcza ustala miejsca i sposób dostarczenia protokołów głosowania z obwodów. Ustalenia te podaje się do wiadomości i wykonania przewodniczącym obwodowych komisji wyborczych.

1. Ustalenie wyników wyborów do rady gminy i sporządzenie protokołu wyników wyborów

Przy wykonywaniu tych czynności terytorialna komisja wyborcza pracuje możliwie w pełnym składzie. W miarę otrzymywania protokołów głosowania od obwodowych komisji wyborczych nanoszone są do protokołu wyników wyborów liczby z odpowiednich rubryk protokołów głosowania, odrębnie dla każdego okręgu wyborczego.

Komisja ustala następnie, który z kandydatów został wybrany na radnego, i wpisuje jego nazwisko i imię (imiona) oraz oznaczenie do rubryki „A” protokołu. Za wybranego uznaje się kandydata, który otrzymał najwięcej ważnie oddanych głosów.

Jeżeli dwóch lub więcej kandydatów otrzymało największą i równą liczbę głosów, o pierwszeństwie (tj. o wyborze na radnego) rozstrzyga losowanie (art. 89 ust. 2 Ordynacji).

Losowanie przeprowadza przewodniczący komisji w obecności członków komisji i mężów zaufania. Sposób losowania określa przewodniczący komisji przed rozpoczęciem tej czynności, zapoznając obecnych z je-

go regułą. Przebieg losowania należy opisać w rubryce „Uwagi” protokołu, a jego wynik podać w rubryce „B”.

Protokół podpisują wszystkie osoby obecne przy jego sporządzeniu; opatruje się go pieczęcią terytorialnej komisji wyborczej.

Zarzuty do protokołu mogą wnieść mężowie zaufania obecni przy ustalaniu wyników wyborów. Komisja powinna w pkt 5 protokołu ustosunkować się do tych zarzutów.

2. Podanie wyników wyborów do wiadomości publicznej

Niezwłocznie po sporządzeniu i podpisaniu protokołu wyników wyborów komisja sporządza informację zawierającą, odrębnie dla każdego okręgu wyborczego, wyniki wyborów do rady gminy, podając w niej dane wskazane w art. 92 Ordynacji. Do tego celu mogą być wykorzystane zapasowe formularze protokołów wyników wyborów. Informację tę wywiesza się przed wejściem do siedziby terytorialnej komisji wyborczej.

3. Organizacja przekazania protokołów wyników wyborów

Protokół wyników wyborów, wraz ze wszystkimi protokołami głosowania z obwodów utworzonych na obszarze działania danej rady, przewodniczący komisji lub jego zastępca bądź sekretarz przekazuje osobiście niezwłocznie, wojewódzkiemu komisarzowi wyborczemu lub osobie upoważnionej przez komisarza do wykonania tej czynności, w sposób i w miejscu ustalonym uprzednio przez wojewódzkiego komisarza wyborczego.

Z członkami terytorialnej komisji wyborczej jej przewodniczący uzgadnia sposób ewentualnego pilnego zwołania posiedzenia komisji w wypadku stwierdzenia przez wojewódzkiego komisarza wyborczego uchybień w przekazanym protokole.

4. Wydanie radnym zaświadczeń o wyborze

Na podstawie protokołu wyników wyborów terytorialna komisja wyborcza wydaje radnym zaświadczenia o wyborze według wzoru określonego przez Państwową Komisję Wyborczą.

Wydanie zaświadczeń może nastąpić dopiero po potwierdzeniu przez wojewódzkiego komisarza wyborczego prawidłowości ustalonych wyników wyborów do danej rady.

5. Przekazanie dokumentów z wyborów

Po przekazaniu protokołu wyników wyborów komisja pakuje drugi egzemplarz tego protokołu wraz z załącznikami i przesyła go — w sposób wcześniej uzgodniony — wojewodzie, który przechowuje te materiały zgodnie z zasadami określonymi w uchwale Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 13 czerwca 1994 r. w sprawie terminu przechowywania oraz sposobu przekazywania do archiwów państwowych dokumen-

tów z głosowania i z wyborów do rad gmin, przeprowadzonych w dniu 19 czerwca 1994 r. (Monitor Polski Nr 33, poz. 274).

Pozostałe dokumenty z wyborów wraz z pieczęcią terytorialna komisja wyborcza przekazuje wójtowi lub burmistrzowi (prezydentowi miasta) jako depozyt.